

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธเจ้าทรงการประกาศพระพุทธศาสนา โดยส่งพระสาวก ๖๐ รูป ออกไปเผยแผ่ด้วยพระดำริว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประกาศพรหมจรรย์ อันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๑ เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เป็นที่น่ายินดีแก่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ในพระพุทธคุณ ๘ ประการ คือ พระพุทธองค์ ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๒ เป็นต้น คือ พระองค์ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติที่ควรเป็นครูของบุคคลในทุกระดับชั้น เพราะพระองค์ทรงรอบรู้และทรงสอนคนได้ทุกระดับ ทรงสอนด้วยความเมตตา มิใช่เพื่อลาภสักการะและคำสรรเสริญ แต่ทรงมุ่งความถูกต้องและประโยชน์สุขของผู้ฟังเป็นใหญ่ ทรงสอนให้เหมาะสมกับอัธยาศัยของผู้ฟังที่เป็นเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย จะเห็นว่าพระพุทธองค์ให้ความสำคัญแก่เทวดาเช่นเดียวกับมนุษย์เหมือนกัน

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ ได้กล่าวไว้ว่า สหัมบดีพรหม ทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมว่า พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ได้โปรดแสดงธรรม ขอพระสุคตเจ้าได้โปรดแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในตาน้อยมีอยู่^๓ สัตว์เหล่านั้นย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรม^๔ เหตุการณ์นี้เป็นที่มาแห่งพิธีอาราธนาพระสงฆ์ให้แสดงธรรม^๕ จะเห็นได้ว่า เทวดามีบทบาทสำคัญในการทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมสอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ในมงคลสูตร^๖ เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เหล่าเทวดาที่มาทูลถามพระพุทธเจ้า เพื่อตอบข้อสงสัยของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๗ โดยพระสูตรนี้ถือว่าเป็นพระสูตร

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๒ วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑/๑.

^๓ หมายถึงมีธุลีคืออโรคะ โทสะ โมหะ ปิดบังดวงตาปัญญาเบาบาง. วิ.อ. (บาลี) ๓/๘-๙/๑๔-๑๕.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๘/๑๒.

^๕ จุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑/๔๓๕.

^๖ จุ.จุ. (ไทย) ๒๕/๑/๖.

^๗ จุ.จุ. (ไทย) ๒๕/๑๓/๘.

สำคัญพระสูตรหนึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และในอรรถกถามงคลสูตร^๘ ได้อธิบายความถึงสาเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสมงคลสูตรว่า ประชาชนต่างตื่นตัวว่า อะไรคือเหตุที่ทำให้ชีวิตเป็นมงคล บ้างก็ว่าการเห็นสิ่งของต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ สัตว์ หรือว่ารูปเคารพต่าง ๆ จะทำให้ชีวิตเป็นมงคล^๙ การอธิบายเรื่องมงคลเริ่มตั้งแต่ภูมิเทวจนถึงพรหมโลกชั้นสุทธาวาส ต่อมาท้าวสักกเทวราชได้นำหมู่เทวดาเข้าเฝ้า และบัญชาให้เทพบุตรองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นมงคล พระพุทธองค์จึงทรงแสดงมงคลสูตรมีทั้งหมด ๓๘ ประการมี การไม่คบคนพาล และการคบบัณฑิตเป็นต้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ตรัสตอบปัญหาที่เทวดาทูลถาม เพื่อประโยชน์แก่เทวดาเหมือนกัน ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงธรรมเพื่ออนุเคราะห์เทวดาทั้งหลาย

ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวว่า พระพุทธองค์เมื่อมีพุทธประสงค์จะทรงแสดงธรรมสอนเทวดาเช่น ในคราวแสดงยมกปาฏิหาริย์ เพื่อปราบทิวาญจของนักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา พระองค์เสด็จไปจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงธรรมโปรดพุทธมารดาตามพุทธประเพณี^{๑๐} จากข้อความดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมสอนเทวดาเป็นประจำ ดังจะเห็นได้จากพุทธกิจที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติอยู่เป็นประจำทุกวัน ตั้งแต่เข้าไปจนถึงตอนใกล้รุ่งของวันใหม่ดังข้อความว่า เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เวลาเย็นแสดงธรรม เวลาค่ำคืนประทานโอวาทแก่ภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลก^{๑๑} และจะเสด็จไปโปรดด้วยพุทธญาณ^{๑๒} พระพุทธองค์เมื่อทรงแสดงธรรมสอนเทวดา ทรงสนทนา หรือทรงตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย จึงมีปัญหาว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงให้ความสำคัญแก่เทวดาเป็นอย่างมาก หรือพระพุทธองค์มีพระประสงค์อย่างไร ในการสอนเทวดา

ตลอดเวลา ๔๕ พรรษาที่พระพุทธองค์ ได้ทรงบำเพ็ญพุทธจริยา ๓ ประการคือ โลกัตถจริยา จริยาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก ญัตตถจริยา จริยาเพื่อประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะ และ พุทธัตถจริยา จริยาที่ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า^{๑๓} หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธกิจมี ๕ ประการเช่น เวลาเที่ยง

^๘ พุ.พ.อ. (บาลี) ๑/๓๘-๑๓๓

^๙ พระสิริมังคลาจารย์, *มงคลัตถทีปนี* แปล เล่มที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหายานกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๕.

^{๑๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระธรรมปทัฏฐกถา* แปล ภาค ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหายานกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๑๑} ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๔/๔๕-๔๗.

^{๑๒} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๕/๒๖๓.

^{๑๓} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๖๗/๓๒๒.

คืนตอบปัญหาเทวดา^{๑๔} การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงประกาศหลักการที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์^{๑๕} มีการไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตใจให้ผ่องใส นี่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๖} วิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามีลักษณะการสอน ๓ ประการ คือ ทรงสั่งสอนโดยการปฏิวัติวัฒนธรรมเดิมๆ ของพวกพราหมณ์ ทรงสั่งสอนโดยการปฏิรูป และทรงสั่งสอนโดยการตั้งหลักขึ้นมาใหม่เช่น เรื่องความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการที่เรียกว่าอริยสัจ ๔^{๑๗}

คุณสมบัติของบุคคลผู้สอนและผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลเช่น องค์แห่งพระธรรมกถึก ๕ ประการคือ เราจักสอนธรรมไปตามลำดับ และจักแสดงธรรมไม่กระทบต่อตนและผู้อื่น^{๑๘} หลักการสอนตามแนวไตรสิกขา อริยสัจ อนุปฺพฬิกถาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่น ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแม่บทในการบรรยายวิธีการปฏิบัติธรรม^{๑๙} หลักการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการในพระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งพระพุทธพจน์ว่า เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่นแม้สักข้อหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนอย่างโยนิโสมนสิการนี้เลย^{๒๐} วิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการมีหลักการ ๒ แบบ คือ มุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรง และมุ่งสกัดหรือบรรเทาตัณหา

การศึกษาเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการกล่าวถึงการเกิดเป็นเทวดามีพื้นฐานมาจากมนุษย์ เช่นทำความดีก็เตรียมตัวไปสวรรค์ แต่ทำความชั่วก็เตรียมตัวไปนรก^{๒๑} ประเภทของเทวดาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ สมมติเทวดา คือ เทวดาโดยสมมติเช่นพระราชา อุปปัตติเทพ คือ เทวดาโดยกำเนิดเช่นเทวดาชั้นกามาวจร ๖ และวิสุทธิตเทพ คือ เทวดาโดยความบริสุทธิ์เช่นพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า^{๒๒} คุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับเทวดา การอุปบัติและการจุติของเทวดา

^{๑๔} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔/๔๕-๔๗.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๐/๑๑-๑๒.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐., ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๐/๑๑-๑๒.

^{๑๗} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธวิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑.

^{๑๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๕/๒๖๓.

^{๑๙} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), **พุทธวิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓๑.

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๕/๕๕/๔๔.

^{๒๑} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๖๗.

^{๒๒} บ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๐/๑๖๐-๑๖๑.

ยอมเกิดมีแก่เทวดาทั้งหลาย ถึงแม้เทวดาจะเป็นผู้อยู่ในโลกทิพย์ก็ตามยอมไม่พ้นกฎธรรมชาติอันนี้ไปได้ เพราะยังต้องเที่ยวในสังสารวัฏ ส่วนคำว่า โอปปาติกะ หมายถึง สัตว์ผู้เกิดผุดขึ้นมา เติบโตเต็มตัวทันทีเช่น เทพบุตร เทพธิดา และพวกพรหม^{๒๓} สถานภาพของเทวดา ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือว่า เทวดาเป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่เคยได้สร้างคุณงามความดีมาในครั้งที่เป็นมนุษย์ จึงได้เสวยทิพยสมบัติในสวรรค์ แม้พระอริยสาวกผู้ปฏิบัติดีแล้วยอมเป็นไปเพื่อให้ได้สวรรค์ พระอริยสาวกนั้นยอมได้สวรรค์^{๒๔} เช่นพระเจ้าพิมพิสารเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ก่อนสวรรคตได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน และเมื่อสวรรคตแล้วไปเกิดเป็นยักษ์ชื่อว่า ชนวสกะ^{๒๕} อยู่ในภพภูมิที่เป็นส่วนหนึ่งของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา^{๒๖}

พุทธวิธีในการแสดงธรรมสอนเทวดา เป็นการกล่าวถึงการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้า เทวดาผู้เสวยสุขอยู่บนสวรรค์ แม้ว่าจะมีข้อได้เปรียบมนุษย์ในด้านต่างๆ เช่นมีอายุทิพย์ และมีวรรณะทิพย์ แต่ก็ปรากฏว่า เทวดายังมีความขัดข้องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของตน ยังต้องการผู้เป็นที่พึ่งในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตนให้คลี่คลายไปในทางที่ดี จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถามปัญหา อันจะช่วยแก้ไขปลดปล่อยความทุกข์ของตนได้ พุทธวิธีในการตอบปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ให้ความสำคัญในการตอบปัญหาของเทวดาทั้งหลายไม่น้อยกว่าที่ทรงให้ความสำคัญแก่มวลมนุษย์ ข้อความที่ปรากฏในลักษณะคำถามคำตอบปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้า เช่นที่ปรากฏในเทวดาสังยุต ทรงแสดงธรรมและตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย เหตุผลหนึ่งในพุทธคุณ ๘ ประการ ข้อที่ ๗ ที่ปรากฏชัดว่าพระพุทธเจ้าได้รับการยกย่องถวายพระนามว่าเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๒๗}

ในมาฆสูตร^{๒๘} พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดมาฆเทพบุตรพอสรุปได้ว่า บุคคลฆ่าอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข พระองค์ตรัสว่า บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ในพระอภิธรรมปิฎก พระพุทธองค์ได้ตรัสพระอภิธรรม ๑ คัมภีร์เช่นธรรมสังคณีไว้ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดเทพบุตรผู้เป็นพุทธมารดาของพระองค์ ในพรรษาที่ ๑ แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธองค์^{๒๙} ผลสำเร็จ

^{๒๓} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๖๕/๑๔๗.

^{๒๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๕๑-๕๓.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๐/๒๑๐-๒๑๑.

^{๒๖} บรรจบ บรรณรุจิ, ผศ.ดร., คนตายกลับบ้านได้, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๖.

^{๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑/๑.

^{๒๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔/๘๘.

^{๒๙} จุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๓๔/๔๓๓.

ในการสอนและการแสดงธรรมแก่เทวดาของพระพุทธเจ้า เป็นการกล่าวถึงความสำเร็จในการแสดงธรรมสอนเทวดาทั้งหลายเช่น การแสดงธรรมแก่เทวดาในมหาสมัสูตร^{๓๐} มีเทวดาจำนวนมากบรรลุนิพพาน และเทวดาทั้งหลายมีความสำคัญในการช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างไร ทำไมพระองค์จึงให้ความสำคัญแก่เทวดาทั้งหลาย และต้องไปแสดงธรรมสอนเทวดาในสวรรค์ชั้นต่างๆ ซึ่งจะต้องมีการศึกษาค้นคว้าเรื่องเทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดาตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างจริงจัง

วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้าและเทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย เป็นการกล่าวถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้า ที่ทรงอนุเคราะห์ชาวโลก ทรงแสดงออกในพุทธกิจประจำวันของพระองค์ ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ของบุคคลอื่นๆ ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าประทับอยู่ใน ๑๖ ชนบทหรือว่าประทับอยู่ในที่ใดๆ ก็ตาม ทรงแสดงธรรมแก่เทวดามนุษย์ทั้งหลาย จนบรรลุผลนิพพานนับไม่ถ้วน นอกจากนี้ ยังมีปรากฏในพระไตรปิฎกอีกมากมาย ที่เหล่าทวยเทพได้บรรลุนิพพานหลังจากฟังพระธรรมเทศนา นี่เป็นความสำเร็จในการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้าใช่หรือไม่ ส่วนเทวดาทั้งหลายมีอิทธิพลต่อสังคมไทยทั้งในแง่วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และพิธีกรรม ความเชื่อ โดยแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ กัน ตามความเชื่อของคนไทยในสมัยนั้นๆ โดยผ่านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาใช่หรือไม่

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง หลักการเผยแผ่และพุทธวิธีการสอนเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยจึงต้องการค้นคว้าและนำเสนอในเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้าและเทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๑/๒๕๕.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการศึกษาวិเคราะห์เชิงเอกสารจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและหนังสือวิชาการทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษาเทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดา และการวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้าและเทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทยตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทดังต่อไปนี้คือ

๑. ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาเกี่ยวกับเทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้า โดยรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพุทธวิธีการสอนเทวดา พร้อมรวบรวม วิเคราะห์ วิจารณ์ และวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้า และเทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย ตามข้อมูลด้านเอกสารเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยพุทธวิธีการสอนเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารดังกล่าวมา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเพื่ออธิบายเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนเทวดาตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ พร้อมแสดงทัศนะของผู้วิจัย

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ จึงขอกำหนดความหมายแห่งศัพท์เฉพาะที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ดังนี้

๑.๔.๑ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง หลักการและวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้าและพระสาวก โดยสอนตามแนวไตรสิกขา อริยสัจ ๔ และอนุปพพิกขา เป้าหมายและความสำเร็จในการเผยแผ่ ตลอดจนถึงเทคนิควิธีประกอบการสอนต่างๆ ที่เหมาะสมกับจิตหรือความต้องการของบุคคลนั้นๆ จนนำไปสู่ความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑.๔.๒ พุทธวิธีการสอนเทวดา หมายถึง วิธีการหรือกุศโลบายของพระพุทธเจ้าในการสอน การแสดงธรรมแก่เทวดา ซึ่งมีวิธีการสนทนาธรรม การถามปัญหา และการตอบปัญหาเทวดาเป็นต้น เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่เทวดาทั้งหลาย

๑.๔.๓ เทวดา หมายถึง เทวดาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ หมู่เทพชาวสวรรค์ เป็นคำรวมเรียกชาวสวรรค์ทั้งเพศหญิงเพศชาย และรวมถึงพรหมด้วย

๑.๔.๔ เทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย หมายถึง พระอินทร์และเทวดาทั้งหลายที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ทั้งในแง่(๑)วรรณกรรม (๒) สถาปัตยกรรม (๓) ประติมากรรม (๔) จิตรกรรม (๕) ด้านภาพพุทธประวัติ โดยแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ กัน ตามความเชื่อของคนไทยในสมัยนั้นๆ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยโดยศึกษาข้อมูลที่เป็นหลักฐานจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสสเป็นลำดับ และจากเอกสารที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ศึกษาค้นคว้าแล้วเผยแพร่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ พระสิริมังคลาจารย์ ได้กล่าวถึง เทวดาและมงคล ๓๘ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เทวดา ไว้ในหนังสือเรื่องมงคลัตถปิณี แปล เล่ม ๑ พอสรุปความได้ว่า เทวดาองค์หนึ่ง เมื่อราตรีล่วงแล้ว มีวรรณงดงาม ยังพระเชตวันให้สว่างไสวทั่วถึงแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วได้ยื่น ณ ที่ควรแห่งหนึ่ง เทวดานั้นได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยพระคาถาว่า เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก प्रารณความสวัสดิ ได้คิดมงคลทั้งหลาย ขอพระองค์โปรดอมงมงคลอย่างสูงสุดเถิด พระผู้มีพระภาคตรัสมงคล ๓๘ ประการด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า การไม่เสพคนพาล การเสพบัณฑิต การบูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นมงคลอย่างสูงสุดเป็นต้น ^{๓๑}

๑.๕.๒ สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิคม ฐานิสฺสรมหาเถร ป.ธ. ๘) ได้กล่าวถึงเทวดาไว้ในหนังสือเรื่องตำนานพระปริตร พอสรุปความได้ว่า เทพารักษ์ได้ฟังมนุษย์คิดข้อมงคลก็ชวนกันคิดมงคลบ้าง แล้วเทพดาและท้าวมหาพรหมอันเป็นมิตรของเทพารักษ์ได้ทราบเข้าก็คิดข้อมงคลปัญหาต่อๆ กันไป สิ้นเวลาถึง ๑๒ ปี ก็ไม่มีผู้ใดจะชี้ขาดลงไปได้ว่าสิ่งใดกันแน่เป็นมงคล ครั้นเวลาล่วงไปได้ ๑๒ ปี พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ในโลกแล้ว หมู่เทวดาก็ได้ถามข้อมงคลปัญหาแด่พระอินทร์ พระอินทร์จึงถามว่าข้อปัญหานี้เกิดขึ้น ณ ที่ใด เทพดาทูลว่า เกิดขึ้นในโลกมนุษย์ พระอินทร์จึงมีบัญชาให้เทพดาถามพระพุทธรเจ้า พระพุทธรองค์ได้ตรัสแก้มงคลและทรงแสดงถึงอานิสงส์ข้อมงคลด้วยพระคาถาว่า อเสวนา จ พาลานํ เป็นต้น มีคำว่า ตนุเตสํ มงฺกลมฺมุตมํ เป็นที่สุด ข้อมงคลนั้นนับได้ ๓๘ ประการ ^{๓๒}

๑.๕.๓ สำนัก นาคประทีป ได้กล่าวถึงท้าวพกาพรหมไว้ในหนังสือเรื่อง ฎีกาขยมงคล อัญญเทศนา (พาหุง) พอสรุปความได้ว่า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเทพญาณมหามาน์ (หลวงพ่อธัมมชโย) วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร เป็นผู้เรียบเรียงขึ้น และได้นำมาพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ ข้อมงคล ๓๘ ประการ

^{๓๑} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถปิณี แปล เล่ม ๑, หน้า ๑.

^{๓๒} สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิคม ฐานิสฺสรมหาเถร ป.ธ. ๘), ตำนานพระปริตร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทตลาดกาศ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๐-๔๑.

บุรุษมาจับอสรพิษๆ ก็ขบเอามือบุรุษนั้น ด้วยวิธีคือพระญาณ ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงบังเกิดมีแก่พระองค์ ด้วยอานุภาพแห่งปัญญา ด้วยประการฉะนี้^{๓๓}

๑.๕.๔ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต) ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่ทำให้เป็นเทวดาไว้ในหนังสือเรื่อง ชาดกในธรรมบท พอสรุปความได้ว่า รากษสตนหนึ่งคุ้มครองอยู่ตามประกาศิตของท้าวเวสสวัณว่า ถ้าผู้ใดลงไปในสระนี้ให้จับกินได้ เว้นไว้แต่ผู้รู้เทวธรรม (ธรรมะของเทวดา) แต่ห้ามจับผู้มีได้ลงไปในสระกินเด็ดขาด รากษสได้จับผู้คนกินเป็นเวลา ๑๒ ปี เมื่อสุริยกุมารเดินลงไปในสระน้ำโดยมิได้ระวังอะไร รากษสจึงได้จับตัวแล้วถามว่า ท่านรู้จักเทวธรรมหรือไม่ สุริยกุมารบอกว่าไม่รู้ รากษสจึงจับไปขังไว้ใน ที่อยู่ของตน ฝ่ายมหิสสกุมารผู้เป็นพระโพธิสัตว์ถูกรากษสจับได้อีก เมื่อถูกถามถึงเทวธรรมจึงกล่าวว่า ผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันขาว ท่านเรียกว่าเป็นผู้สงบ ผู้เป็นสัตบุรุษ เป็นผู้มีเทวธรรมคือธรรมะของเทวดาในโลก^{๓๔}

๑.๕.๕ พร รัตนสุวรรณ ได้กล่าวถึงเทวดาในหนังสือเรื่องแว่วเสียงสวรรค์ พอสรุปความได้ว่า ในเรื่องบุพพนิมิต ๕ อย่าง เฉพาะข้อที่ ๓ ท่านบอกว่าอันนี้ไม่เคยทราบมาก่อน ส่วนข้อที่ ๑ ท่านได้บอกว่าเทวดาไม่ใช่ว่าจะประดับดอกไม้ทุกองค์ โดยเฉพาะพวกเทพบุตร แต่ถึงแม้ดอกไม้ที่ประดับอยู่ในกายจะไม่มี แต่ดอกไม้ในสวนหรือดอกไม้ที่อยู่ในสถานที่ๆ เทวดาค้นนั้นอยู่ก็จะเหี่ยว และยิ่งกว่านั้นเทวดาที่จะจุตินี้ ถ้าหากไปหาเทวดาค้นไหนในระหว่างนั้น ก็จะทำให้ดอกไม้ในสวนของเทวดาค้นนั้นเหี่ยวไปด้วย แต่ก็จะเป็นอยู่ชั่วคราว พอเทวดาค้นนั้นไปแล้วดอกไม้ก็จะกลับมาสดชื่นอย่างเดิม^{๓๕}

๑.๕.๖ ศิริ พุทธศุภร์ (แปล) ได้กล่าวถึงเทวดาและโอปปาติกะในหนังสือเรื่องโลกทิพย์ ภาคที่ ๓ พอสรุปความได้ว่า ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ก็มีเรื่องในทำนองนี้เหมือนกันกล่าวคือ ตามเรื่องที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าให้ฟังนั้น ปรากฏว่ามีโอปปาติกะบางองค์ที่เป็นพรหม มีความเห็นแบบเดียวกับท่านโรเบิร์ต ฮิว เป็นสัน เพราะฉะนั้นในส่วนตัวของข้าพเจ้า จึงไม่รู้สึกละอายใจที่ท่านโรเบิร์ต ฮิว เป็นสัน มีความเห็นเป็นเช่นนั้น และจากข้อความตอนนี้เข้าใจว่า จะทำให้ผู้อ่านที่

^{๓๓} สำนวน นาคประทีป, ฤทธิชัยมงคลอัญญาเทศนา (พาหุง), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลื่องเชื่อง, ๒๔๙๔), หน้า ๑๘๓.

^{๓๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต), ชาดกในธรรมบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรรถาการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕๔-๒๕๕.

^{๓๕} พร รัตนสุวรรณ, แว่วเสียงสวรรค์ เล่มที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

เป็นชาวพุทธ ได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาดีขึ้น ถ้าหากเราเข้าใจการเกิดดับและการสืบต่อของวิญญานตามหลักปฏิจจสมุปบาท^{๓๖}

๑.๕.๗ แสง จันทรงาม กล่าวถึงการเปรียบเทียบกามกับจุดมุ่งหมายที่มนุษย์พึงแสวงหาไว้ในหนังสือเรื่อง วิธีสอนของพระพุทธเจ้า พอสรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงพบกับมาณพ ๓๐ คน ซึ่งกำลังตามหาทรัพย์สินของมาณพคนสุดท้ายที่หญิงแพศยาได้ลักขโมยไป ทรงถามมาณพเหล่านั้นว่า การแสวงหาหญิงกับการแสวงหาตนเอง อย่างไหนประเสริฐกว่า เป็นเหตุมาณพทั้ง ๓๐ คน เกิดความอัศจรรย์ในการตั้งคำถามที่คนเหล่านี้ไม่เคยถามมาก่อน และได้ยอมตนเป็นพุทธสาวก^{๓๗}

๑.๕.๘ พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) กล่าวถึงเทวดาไว้ในหนังสือพุทธธรรม พอสรุปความได้ว่า โดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทตลอดถึงพรหมที่สูงสุดล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายกับมนุษย์ แม้ว่าจะมีเทพที่เปี่ยมอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้เมื่อเปรียบเทียบโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่าแต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพวกรวมๆ ไปได้ว่าเป็นระดับสุคติด้วยกัน^{๓๘}

๑.๕.๙ สุริย มีผลกิจและวิเชียร มีผลกิจ ได้กล่าวถึงการบำเพ็ญพระพุทธรกกิจของพระพุทธเจ้า ไว้ในหนังสือพุทธรกกิจ ๔๕ พรรษา พอสรุปความได้ว่า พระพุทธรองค์ทรงบำเพ็ญพระพุทธรกกิจ ๕ ประการนี้ ด้วยพระพุทธรจริยา คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระประยูรญาติ ทิ้งบำเพ็ญประโยชน์ทุกประการในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า ระยะทางจะใกล้หรือไกลเพียงไร พระองค์มิได้ทรงคำนึงความเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบากแต่ประการใด นับแต่ตรัสรู้จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นเวลาถึง ๔๕ พรรษา^{๓๙}

๑.๕.๑๐ รังษี สุทนต์ กล่าวถึงพุทธรกกิจ ไว้ในหนังสือ พุทธรกกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ พอสรุปความได้ว่า พุทธรกกิจ ๕ อย่างคือ พระจริยาวัตรที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติเป็นประจำ

^{๓๖} ศิริ พุทธศุภร์ (แปล), โลกทิพย์ ภาคที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔๔-๒๔๕.

^{๓๗} แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๗.

^{๓๘} พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๓๙} สุริย มีกิจผลและวิเชียร มีกิจผล, พุทธรกกิจ ๔๕ พรรษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมฟอร์ม, ๒๕๔๕).

๕ ระยะเวลา พระพุทธเจ้าทุกพระองค์คือ พระพุทธเจ้าในอดีต พระพุทธเจ้าในอนาคต พระพุทธเจ้าในปัจจุบัน ประทับอยู่ที่ใดก็ตามจะไม่ละกิจ ๕ อย่าง พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ตลอดกาลเวลาทั้งปวงในการบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ ระยะเวลา กิจทั้ง ๕ นี้ พระพุทธเจ้าทรงกระทำทุกวัน กิจ ๒ ข้อแรกคือ ปุเรกัตตกิจ ปัจฉากัตตกิจ เป็นกิจช่วงกลางวัน กิจอีก ๓ ข้อคือ ปุริมยามกิจ มัชฌิมยามกิจ ปัจฉิมยามกิจ คือ เป็นกิจช่วงกลางคืนที่ตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย^{๔๐}

๑.๕.๑๑ พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ (วันจันทร์) กล่าวถึงนรกและสวรรค์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พอสรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้ามีการติดต่อสัมพันธ์กับพวกเทวดาและสวรรค์อยู่เป็นประจำ พวกเทวดาในสวรรค์มีปัญหาหนึ่งที่เหมือนกับสัตว์ในนรกคือ ไม่มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกพุทธเจ้า เกิดขึ้นในสวรรค์และนรก จึงมีโอกาสดังกล่าวได้รับฟังธรรมเทศนาน้อยมาก มีเป็นบางครั้งเท่านั้นที่พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธรูปจะขึ้นไปยังสวรรค์หรือลงไปนรก เพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์ที่อาศัยอยู่ในที่นั้นๆ พวกเทวดาอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าสัตว์ในนรกตรงที่นอกจากวิถีชีวิตจะเพียบพร้อมไปด้วยสมบัติพิเศษแล้ว เมื่อมีปัญหาสามารถลงมายังโลกมนุษย์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธรูป เพื่อเรียนถามแก้ปัญหาได้^{๔๑}

๑.๕.๑๒ พินิจ สุขสถิตกล่าวถึงเทวดาชั้นฉกามาพจร ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องเทวดาชั้นฉกามาพจรในพระไตรปิฎก พอสรุปความได้ว่า ภาวะของเทวดานั้น มีลักษณะแตกต่างจากมนุษย์ทั้งโดยลักษณะทางกายและจิต ทางกาย เทวดามีลักษณะเลอเลิศกว่ามนุษย์ ทางจิต เทวดามีอำนาจที่เหนือธรรมชาติ สามารถคลบนาคได้ สมบัติของเทวดาเกิดขึ้นเพราะบุญกรรม ไม่จริงยังยืนสั่นไปได้ เทวดาเป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และยึดมั่นในพระรัตนตรัย ตั้งสมบุญกุศลอยู่เสมอ^{๔๒}

๑.๕.๑๓ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ) ได้กล่าวถึงเทวดาในพระพุทธศาสนา ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พอสรุปความได้ว่า เทวดาเหมือนมนุษย์ก็คือ เป็นปุถุชนเช่นกัน มีพฤติกรรมแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง จึงก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประเพณีที่เนื่องด้วยเทวดาปรากฏขึ้นในสังคมมนุษย์เป็นจำนวน

^{๔๐} รังษี สุทนต์, พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๔๑} พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

^{๔๒} พินิจ สุขสถิต, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเทวดาชั้นฉกามาพจรในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

มาก และทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อเทวดาในลักษณะที่แตกต่างกันไป วัฒนธรรมและประเพณีของไทย จึงแฝงด้วยความเชื่อเรื่องเทวดาในประเพณีต่างๆ เนื่องจากเทวดาเป็นพวกที่มีความสุขสบายจึงเป็น เหตุให้มวลมนุษย์ต้องการที่จะมีความสุขอย่างเทวดาบ้าง^{๔๓}

๑.๕.๑๔ พระมหาหนึ่งฤทัย นิพุกโย (กรัตพงษ์) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง คุณธรรม ของท้าวสั๊กกะ ได้กล่าวถึงความสามารถในการตอบปัญหาของเทวดา พอสรุปความได้ว่า เทวดา ในสวรรค์นั้น เมื่อมีการประชุมกันตั้งปัญหาขึ้น ก็ไม่มีเทวดาคนใดสามารถตอบได้ บางปัญหา ล่วงเลยไปถึง ๑๒ ปีก็มี ท้าวสั๊กกะจะแนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรง แก้ปัญหาเหล่านั้นให้^{๔๔}

๑.๕.๑๕ เกื้อพันธ์ นาคบุปผา ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง พระอินทร์ในวรรณคดี สันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย ได้กล่าวถึงพระอินทร์ในวรรณคดี พอสรุปความได้ว่า ในคัมภีร์ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท (วรรณคดีบาลี) นิยมเรียกพระอินทร์ว่าท้าวสั๊กกะ และมีความแตกต่าง จากพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตอยู่มาก เพราะท้าวสั๊กกะนั้นมีกำเนิดแบบอุปปาติกะ คือเป็นผู้ เกิดและโตเต็มที่ที่เดียวตามแบบกำเนิดของเทวดาทุกๆ ไปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็น กำเนิดเพราะผลกรรมดีแต่ปางก่อน ท้าวสั๊กกะปรากฏองค์ในฐานะเทพผู้เป็นอุปฐากของ พระพุทธเจ้า เป็นผู้คุ้มครองศาสนาและคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรม ลักษณะของพระองค์เท่าที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎกจึงเป็นเทพผู้ประพฤติธรรม จนถึงกับได้บรรลุโสดาบัน พระองค์จึงเป็นอริยบุคคล เป็นผู้ฝึกฝนในการพึงธรรม การแสดงออกของพระองค์จึงเป็นความเมตตากรุณาและมักช่วยให้ผู้อื่น พ้นทุกข์ แต่สำหรับผู้ไม่ประพฤติธรรม พระองค์ก็จะลงโทษหรือสั่งสอนเพื่อให้กลับประพฤติ ธรรม และพระอินทร์เป็นที่รู้จักในวรรณคดีไทยไม่แพ้ในวรรณคดีสันสกฤตและบาลีเลย แต่เรา ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากวรรณคดีบาลีมากกว่าวรรณคดีสันสกฤต แต่แม้กระนั้นก็มีความนิยม เรื่องหนึ่งที่เรารับมาจากวรรณคดีสันสกฤต คือการเรียกชื่อพระอินทร์นั้น เราเรียกตามวรรณคดี สันสกฤต เราไม่นิยมเรียกท้าวสั๊กกะตามวรรณคดีบาลี^{๔๕}

^{๔๓} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิฉจโน (ทับทิมเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

^{๔๔} พระมหาหนึ่งฤทัย นิพุกโย (กรัตพงษ์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสั๊กกะ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๔๕} เกื้อพันธ์ นาคบุปผา, “พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย”, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐).

๑.๕.๑๖ นัยนา โปรงธุระ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสาตก พอสรุปลความได้ว่า พระอินทร์ทรงเป็นเทพแห่งความดี เพราะผู้จะเป็นพระอินทร์ได้นั้นต้องประพฤติความดีอย่างต่อเนื่อง บทบาทของพระอินทร์ซึ่งปรากฏในปัญญาสาตกก็เป็นบทบาทที่ทำให้แต่ความดี ทั้งการช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก การอนุโมทนาบุญกุศลที่ผู้อื่นได้กระทำ การส่งเสริมให้ผู้อื่นได้บำเพ็ญความดี และการอบรมสั่งสอนให้ผู้อื่นได้รู้จักเหตุและผลแห่งการกระทำ ความดี นอกจากนี้พระอินทร์จะรู้ว่าเมื่อใดใคร่ครวญก็เพราะอาสน์ที่ประทับของพระองค์ร่อนเนื่องจากบุญบารมี และคุณความดีที่ผู้ที่ใคร่ครวญได้กระทำไว้เท่านั้น พระองค์จะไม่ช่วยเหลือหรือส่งผลแห่งกรรมดีให้แก่ผู้ที่ทำความชั่ว^{๔๖}

๑.๕.๑๗ พระมหาสมศักดิ์ สวณฺณรตโน ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท พอสรุปลความได้ว่า ท้าวสักกะ เป็นเทพเจ้าผู้มีน้ำพระทัยฝักใฝ่ในทางธรรม แม้ก่อนสมัยพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ก็เคยไปสนทนาธรรมกับสมณะพราหมณ์อื่นอยู่บ่อยๆ เป็นเทพเจ้าผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ อาจประทานพรแก่ผู้มีความดีสมควรแก่การสนับสนุนให้ได้ความสุข เป็นนักปกครองผู้มีธรรมอย่างเยี่ยม เริ่มจากสร้างความดีตั้งแต่ในโลกมนุษย์ น้ำพระทัยของพระองค์นั้นแต่ในทางที่เป็นกุศล และยังได้สนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติธรรม เพื่อให้สมาชิกของพวกเทวดามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย และปกครองเหมือนบิดาปกครองบุตร เป็นที่ปรึกษาของเทวดา ในกรณีเมื่อเรื่องราวใหญ่โตเกินพระปรีชาสามารถของพระองค์ พระองค์ก็จะนำปัญหานั้นเข้าปรึกษาในสุธรรมสภา หรือทรงแนะนำให้ไปหาท่านผู้รู้ อาจจะเป็นสมณพราหมณ์ ท่านผู้ทรงธรรมอื่น พระโพธิสัตว์ หรือพระพุทธเจ้า^{๔๗}

๑.๕.๑๘ พระมหาประยงค์ จันทรแดง ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพของเทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกกับคัมภีร์พระเวท และความเชื่อต่อเทวดาในสังคมไทยปัจจุบัน พอสรุปลความได้ว่า ท้าวสักกะมีบทบาทหน้าที่ดูแลและปกครองเทวดาในสวรรค์ ๒ ชั้น คือ สวรรค์จาดุมหาราช และสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น ท้าวสักกะได้มอบให้ท้าว महाराช ๔ องค์ พร้อมกับพวกบริวารเป็นผู้ช่วยดูแลและรักษาต้นทางเพื่อกันพวกอสูรจะยกทัพมารบกวสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บางครั้งก็จะบัญชาให้ท้าว महाराชทั้ง ๔ ไปช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่กำลังปฏิบัติธรรม เพื่อคอยกันมิให้มีอันตรายมารบกวนได้ และเมื่อท้าว

^{๔๖} นัยนา โปรงธุระ, บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสาตก, จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชทานเพลิงศพนางสาวนัยนา โปรงธุระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔).

^{๔๗} พระมหาสมศักดิ์ สวณฺณรตโน, “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

มหาราชองค์หนึ่งจุติไป ก็จะแต่งตั้งเทวดาองค์ใหม่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ แทน ทรงเป็นจอมทัพนำพวกเทวดาเข้าทำสงครามกับเหล่าอสูร คอยช่วยเหลือคนดีมีคุณธรรมและให้คำปรึกษาหรือแนะนำทั้งแก่เทวดาหรือมนุษย์ผู้เป็นมิจนาคิภูจิ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็ตาม ถ้าหากเกิดมีความเห็นผิดหรือปฏิบัติผิดจากครรลองคลองธรรม ท้าวสักกะมักจะมาให้คำแนะนำพร่ำสอนเพื่อให้ละเลิกความเห็น หรือพฤติกรรมนั้นๆ เสีย^{๔๘}

๑.๕.๑๙ วัชธานี เสนาะล้ำ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องคติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมเขมรในประเทศไทย พอสรุปความได้ว่า ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในประเทศไทยนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากอารยธรรมอินเดีย โดยทางหนึ่งรับมาในลักษณะความเชื่อในทางศาสนาพุทธ โดยถือว่าพระอินทร์มีฐานะเป็นเทพผู้อภิบาลศาสนา และจะช่วยให้คนกระทำความดีโดยมักปรากฏร่างอยู่ในเรื่องราวพุทธประวัติ หรือ ชาดกต่างๆ สำหรับความเชื่อพระอินทร์จากประติมากรรมในภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะเนื่องมาจากศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธมหายาน โดยจะปรากฏภาพสลักของพระอินทร์ตาม ทับหลัง หน้าบัน กลีบขนุนและแท่งเสา ลาสลักลายต่างๆ เป็นจำนวนมาก^{๔๙}

๑.๕.๒๐ สมคิด สวยล้ำ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้า พอสรุปความได้ว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกได้ระบุถึงแนวคิดเกี่ยวกับเทวดาปรากฏทั้งในพระวินัย พระสุตตร และพระอภิธรรม โดยเฉพาะในพระสุตตรนั้น ได้กล่าวถึงเทวดาไว้เป็นจำนวนมาก ประมวลเรื่องเทวดาเอาไว้เรียกว่า เทวดาสังยุต พระพุทธศาสนาให้การยอมรับว่า เทวดามีอยู่จริง เทวดาเป็นผู้มีความสามารถพิเศษในตัวคือ มีกายทิพย์ มีรัศมีงดงาม มีอายุยืนยาว เป็นประชากรชาวสวรรค์ เล่นสนุกสนานด้วยกามคุณ ๕ และด้วยคุณพิเศษมีฉันทและอภิญญาเป็นต้น เทวดามาจากมนุษย์ คือมนุษย์ประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และใจ จะมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า พระพุทธศาสนาได้แสดงถึงหลักปฏิบัติที่จะทำให้มนุษย์เป็นเทวดา โดยการปฏิบัติในหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ หลักสัมปทา ๔ วัตถุบท ๗ และหลักเทวธรรม หลักปฏิบัติเหล่านี้เป็นประโยชน์เกื้อกูลอย่างยิ่งแก่ผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นหลักที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ให้

^{๔๘}พระมหาประยงค์ จันทรแดง, “ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพของเทวดาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกกับคัมภีร์พระเวท และความเชื่อต่อเทวดาในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

^{๔๙}วัชธานี เสนาะล้ำ, “คติความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในศิลปกรรมเขมรในประเทศไทย”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, (ภาควิชาโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐).

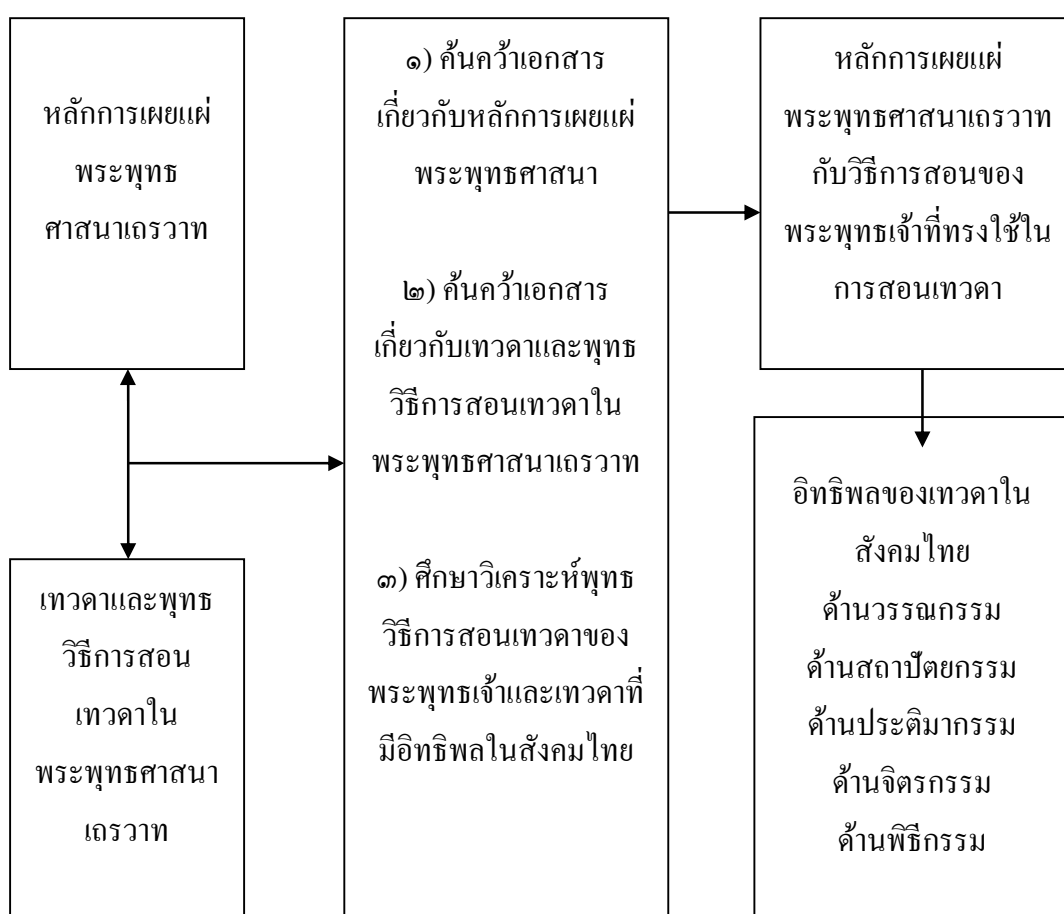
ความหวัง ทำให้ผู้ปฏิบัติตามได้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท เมื่อตามไปแล้วจะได้ไปเกิดที่สวรรค์^{๕๐}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปแนวคิดหรือทฤษฎีได้ว่า พระพุทธเจ้ามีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับเหล่าเทวดาอยู่เป็นประจำ เหล่าเทวดาในสวรรค์มีปัญหาหนึ่งคือ ไม่มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในสวรรค์ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมสอนพวกเทวดา พระพุทธศาสนาได้แสดงถึงหลักปฏิบัติที่จะทำให้มนุษย์เป็นเทวดา โดยการปฏิบัติในหลักวัตรบพ ๘ เป็นต้น ทำให้มนุษย์ผู้ปฏิบัติตามได้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปเกิดที่สวรรค์เป็นต้น ส่วนผู้วิจัยจะได้นำเสนอหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเถรวาท เทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้าและเทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทยเช่น ภาพพระอินทร์และภาพเทวดาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในโอกาสต่างๆ ทำให้เห็นว่า พระอินทร์และเทวดาเป็นเทพที่อยู่คู่กับพระพุทธศาสนาและมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงเป็นแรงบันดาลใจให้จิตรกรได้วาดภาพออกมาในรูปแบบต่างๆ กันไป จะเห็นได้ว่า เรื่องของพระอินทร์และเทวดาทั้งหลายมีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอันมาก ทั้งในแง่วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และพิธีกรรมความเชื่อ โดยแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ กัน ตามความเชื่อของคนไทยในสมัยนั้นๆ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

^{๕๐} สมคิด สวยล้ำ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้า”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๑.๖ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาเทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเป็นกรอบในการวิจัย จากนั้นจะได้กำหนดประเด็นศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้าและวิเคราะห์เทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย ต่อไปดังนี้

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง หลักการเผยแผ่กับพุทธวิธีการสอนเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยจะรวบรวม ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary source) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary) จากกัมภีร์ทาง

พระพุทธศาสนาอื่นๆ ดำรง บทความ งานแปล และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาบาลี ซึ่งผู้วิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยการค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเถรวาท ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และเอกสาร รายงานการวิจัย ดำรง วิชาการทางพระพุทธศาสนาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

๑.๗.๒ เรียบเรียงและจัดลำดับข้อมูลเกี่ยวกับเทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทตามที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลชั้นปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

๑.๗.๓ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้า และเทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทยแล้วสรุปผลที่ได้จากการวิจัย

๑.๗.๔ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของ พระพุทธเจ้าและเทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย พร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็น ประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงเทวดาและพุทธวิธีการสอนเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนเทวดาของพระพุทธเจ้าและ เทวดาที่มีอิทธิพลในสังคมไทย